

Bartoněk, Antonín

K úkolům sovětské jazykovědy v oboru antických jazyků

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. E, Řada archeologicko-klasická. 1959, vol. 8, iss. E4, pp. 144-146

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/110171>

Access Date: 22. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

výkladů o Skythii, I. Hahn (Budapešť) se zabýval historickým pozadím Libaniovy řeči *Περὶ τυμωρίας Ἰουλιανοῦ* a K. Treu (Berlín) popisem Olbie v tzv. borysthenské řeči Diona Chrysostoma (odpovídal zhruba skutečnosti).

Erfurtská konference byla nepochybně úspěšným přehledem práce v několika vybraných oblastech vědy o antickém starověku a významně přispěla k navázání i dalšímu posílení vědeckých styků mezi jednotlivými účastníky zasedání i mezi rozmanitými institucemi v socialistických zemích.

Antonín Bartoněk—Ladislav Vidman

K úkolům sovětské jazykovědy v oboru antických jazyků. Význačný sovětský klasický filolog I. M. Tronskij, známý u nás zejména svými pracemi z oboru antických literatur (Istoriija antičnoj literatury,³ Moskva 1958 — [druhé vydání z r. 1954 bylo přeloženo též do češtiny, a to pod dvěma tituly, Dějiny řecké literatury, Praha 1956, a Dějiny římské literatury, Praha 1957]) a z dějin latinského jazyka (Očerki iz istoriji latinskogo jazyka, Moskva 1953), nastínil v článku Zadači sovětského jazykoznanija v oblasti antičnych jazykov (Izvestija Akademiji nauk SSSR, Otdelenije literatury i jazyka, 17 [1958], 237—246) úkoly, jež stojí před sovětskými klasickými filology, kteří se zabývají gramatikou antických jazyků. Přitom však může být Tronského stať velmi instruktivní i pro českou klasickou filologii, neboť i u nás bylo bádání o antických jazycích do značné míry odtrženo od ostatních jazykovědných oborů, a nadto se mu ještě nevěnovalo vždy dosti pozornosti ani uvnitř samotného komplexu věd o antickém starověku.

Autor vychází ze situace, jaká se vytvořila — jak v Rusku tak i v jiných zemích — koncem minulého století. S rozvojem teoretického jazykovědného studia se začaly uplatňovat v jazykovědě četné nové metodické principy, a protože klasičtí filologové nebyli vždy dostatečně ochotni tyto principy přejímat do oblasti své vlastní zájmové sféry, začala se gramatika antických jazyků stávat čím dále tím více doménou komparatistů a obecných jazykovědců. Čestnou výjimku tvořilo několik významných jednotlivců; z Rusů tu T. uvádí M. M. Pokrovského. Objektivní možnosti dalšího progresivního vývoje na tomto poli, jak v Rusku nastaly po Říjnové revoluci, byly tam ovšem na dlouho i v grecistice a latinistice paralysovány nadvládnou Marrova nového učení o jazyce. Teprve od r. 1950 se jeví obrat k lepšímu, a T. v této souvislosti cituje několik zdařilých gramatických prací z posledních let. Do budoucna bude však třeba důslednějšího rozvinutí této činnosti, a hlavně plánovitějšího zaměření k určitým speciálním oblastem. Míjí se tím takové úkoly, k jejichž řešení se nabízí buď sovětský pramenný materiál anebo vůbec pokrokové metody sovětské jazykovědy. Do první skupiny zařazuje autor epigrafickou problematiku, pokud má vztah k sovětskému území, a dále otázky pozdějších dějin antických jazyků u národů SSSR. Tento první okruh perspektivních úkolů T. dále nerozebírá a nadále věnuje svou pozornost pouze problematice druhé, tj. otázkám, které pro antickou jazykovědu vyplývají z obecných úkolů jako celku, jak byly stanoveny Sovětskou akademií věd, sekci literatury a jazyka. Jde o tyto problémy: 1. základní otázky semasiologické a lexikologicko-lexikografické; 2. zákonitosti rozvoje celonárodního jazyka a jeho dialektů v období národů a národností; 3. nejdůležitější problémy, týkající se tvoření a vývoje literárních jazyků; 4. historicko-srovnávací studium různých skupin jazyků. Je však třeba ihned zdůraznit, že T. přitom nechce omezovat zkoumání antických jazyků jen na tyto úkoly a že přiznává antické filologii právo i na řešení některých dalších specifických otázek.

Z uvedených obecných úkolů jazykovědné a literárněvědné sekce Sovětské akademie věd ponechává T. celkem stranou bod první — i když zdůrazňuje nutnost nahradit dosavadní málo vyhovující slovníky antických jazyků pracemi dokonalejšími. Zato obrací tím více pozornost na bod druhý až čtvrtý a uvádí s odkazem na ně tyto dva prvořadé úkoly:

1. Zabývat se problematikou mykénštiny (tj. jazyka lineárního písma B), a v souvislosti

s ní zejména otázkami ethnogenese řeckých kmenů a nářečního rozčlenění staré řečtiny (bod 2), dále problémy vzniku a vývoje řeckého epického jazyka (na př. otázku aiolismů v homérském jazyce, „epicismů“ ve sborové lyrice, a vůbec jazykem jednotlivých řeckých autorů, zvl. prosaiků; bod 3), a také přínosem, které má rozluštění lineárního písma B pro konkrétní otázky srovnávací jazykovědy a řecké historické gramatiky (bod 4).

2. Sledovat vznik a vývoj hellenistické koiné i nové řečtiny, rozebrat oprávněnost pojmu „vulgární latina“, všimát si problematiky vzniku románských jazyků (body 3 a 4).

V obou případech pokroková tradice sovětské vědy vyžaduje, aby se veškeré tyto problémy řešily v těsném spojení s historií antické společnosti, a pokud jde o konkrétní jazyková zkoumání, aby se tu v případě potřeby uplatňovala pokaždé co nejtěsnější spolupráce všech příbuzných jazykovědných oborů, srovnávacích jazykovědců, greoistů, byzantinistů, latinistů, romanistů i medievalistů.

V ostatní thematice, tj. v té, která zůstává mimo hlavní úkoly stanovené Akademií, doporučuje autor zaměřit se především na historickou syntax — už i proto, že sovětská syntaktická škola má dnes světovou úroveň a že by tedy nemělo činit zvláštní potíže uplatnit její metodické principy i v klasické filologii. Přitom však v moderním syntaktickém bádání nelze vycházet z morfologické podoby slova, jak tomu bylo v klasické filologii doposud, nýbrž z místa, které slovo zaujímá v syntaktickém celku. To znamená zaměřit se především na problematiku typů syntaktického spojení, na teorii slovního spojení, na otázky slovosledu a větých členů. V této souvislosti jsou pozoruhodné zejména Tronského poznámky o větší míře syntaktické autonomie jednotlivých slov, o nižším stupni v rozvíjení principů rektce i o menší diferencovanosti syntaktických prostředků ve starých jazycích. Jistou, i když daleko menší pozornost věnuje T. i otázkám tvoření slov a fonetice (tu zdůrazňuje zvláště některé momenty rytmicko-prosodické).

Konečně nezapomíná autor ve svém výkladu ani na úkoly odborné pedagogické. Projevuje se to ve dvou směrech, jednak v jeho kritice dosavadních učebnic antických jazyků, jednak v navrhovaném doplnění vysokoškolského učebního plánu latiny, jehož cílem je zlepšit náplň jazykového studia u posluchačů klasické filologie.

Pokud jde o učebnice a praktické mluvnice antických jazyků, uvádí autor celou řadu výkladových nepřesností a chyb ze dvou nedávno vydaných ruských učebnic latiny a zdůrazňuje, že tyto nedostatky souvisejí opět především s odtržením klasické filologie od ostatní jazykovědy, a také s tím, že nejsou k dispozici vhodné teoretické vědecké mluvnice. Jejich urychlené napsání a vydání považuje pak vůbec za jeden z nejnáléhavějších úkolů v celém oboru.

Všechny tyto plány by byly ovšem stěžejní uskutečnitelné, kdyby se nepodařilo v budoucnosti vychovat dostatečné množství nového jazykovědně orientovaného dorostu mezi posluchači klasické filologie. A s tím právě souvisí Tronského návrh na prohloubení jazykového studia posluchačů latiny a řečtiny. Prozatím se jejich teoretická jazyková výuka omezuje jen na tradičně podávanou historickou mluvnicí (z Tronského článku je zároveň také patrné, že i v SSSR, tak jako u nás, se tím prakticky mní jen historické hláskosloví a tvarosloví). Za těchto okolností se ovšem posluchačům nedostává dostatečného poučení o tak důležité stránce vědeckého studia antických jazyků, jako jsou výklady o jejich dějinách. Autor tedy navrhuje, aby byly do učebního plánu jak latiny tak řečtiny zařazeny celkem dvě oddělené jazykové přednášky, tradiční historická mluvnice spojená s důkladným a soustavným výkladem o prehistorii obou jazyků a přednáška o vývoji jazyka psaných památek. Doporučuje též zavést kurs srovnávacího jazykozpytu a hovoří v této souvislosti i o základech staroindické filologie.

V závěru své stati zdůrazňuje pak T., jak je ve výchovném procesu nových adeptů všech odvětví věd o antickém starověku důležitá soustavná četba autorů a připomíná, že četba

textů, spojená s neustálým prohlubováním znalostí antických jazyků, musí být základem, na kterém má dále budovat jak klasioký filolog, orientovaný linguisticky, tak odborník na antickou literaturu, starověký historik a klasický archeolog.

Antonín Bartoněk

I. A. Kryveljov: Evangelické báje a jejich smysl. Přeložil Zdeněk Lahulek-Faltys. Praha, SNPL, 1958. Str. 91.

K. kniha, zahajující novou edici ateistické literatury, je rozdělena do čtyř hlavních částí, k nimž je přidána úvodní a závěrečná kapitola (Církevní učení o obsahu a původu evangelií, str. 5—10; Evangelia jako historický pramen, str. 11—32; Základní momenty v dějinách evangelií, str. 33—47; Jak evangelium učí žít, str. 48—58; Evangelia v dějinách lidstva, str. 59—88; Jak pohlížet na posvátné knihy, str. 89—90) a obrací se k nejširším vrstvám čtenářů. Pro svůj výklad používá K. i nálezů z poslední doby v palestinském Kumránu (str. 30 n), které vzbudily mnoho pozornosti v celém světě. Správně poukazuje na to, že dosud známé kumránské dokumenty se vztahují většinou ke staršímu období, takže nemohou přinášet zprávy, které by potvrzovaly údaje evangelií. K. se stručně a prostě dotýká hlavních rozdílů mezi oficiálními evangelií a srovnává je i s některými evangelií apokryfními. Kniha je opatřena ilustracemi na křídlovém papíře, které upozorňují na shody některých křesťanských představ s jinými staršími náboženstvími a svým prostým výkladem čtenáře jistě zaujme.

Zdeněk Zlatuška

Hermann Bengtson: Einführung in die alte Geschichte. Dritte, revidierte Auflage. C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München 1959. Stran VIII + 205.

Již ve třetím vydání během desíti let vychází Bengtsonův úvod do starověkých dějin, určený především vysokoškolským studentům. Stejně jako druhé vydání z r. 1953 (srov. recenzi R. Hoška, SbFFBU, 1957, E 2, str. 176 n.) je rozdělen do devíti oddílů, které jsou dále členěny a u nichž je hned uváděna základní literatura (I. Die Alte Geschichte, Raum und Zeit, str. 1—6; II. Die Geschichte der althistorischen Forschung von der Renaissance bis zur Gegenwart, str. 7—22; III. Die Grundlagen der Erforschung der alten Geschichte, str. 22—61; IV. Die Überlieferung, str. 61—114; V. Die Monumente, str. 115—124; VI. Besondere Grundwissenschaften: Epigraphik, Papyrologie, Numismatik, str. 124—145; VII. Die Alte Geschichte und die Nachbarwissenschaften, str. 146—151; VIII. Hilfsmittel und Zeitschriften, str. 151 až 157; IX. Ausgewählte Bibliographie, str. 157—189). Knihu uzavírají dodatky (str. 190) seznam nejdůležitějších zkratk (str. 191—192) a rejstřík (str. 193—205).

I ve třetím vydání ponechává B. územní rozsah starověkých dějin, jak o nich pojednává ve svém díle, beze změn. Pod pojmem starověké dějiny rozumí dějiny území kolem Středomoří a přilehlých oblastí, které měly kulturní a politické vztahy ke Středomoří (str. 2 n.). Nejsou to tedy starověké dějiny v celém svém rozsahu, neboť zde scházejí např. tak významná území jako Čína a Indie, ale pouze v užším slova smyslu, to jest dějiny oblasti, která měla bezprostřední vliv na řeckou a římskou kulturu a naopak. Ovšem územní zúžení tematu lze sotva autorovi vytýkat, protože i tak jde o shrnutí řady dnes už samostatných vědních oborů. Časově starověké dějiny blíže nevymezuje a jejich konec chápe elasticky. Zde bychom ovšem právem očekávali určení, že pod pojmem „starověké dějiny“ rozumíme dějiny otrokářského řádu. Z toho pak vyplývá i to, že B. pokládá za hlavní rozdíl mezi starověkem a středověkem novou kulturu a teprve v druhé řadě nový ekonomický systém (str. 4).

Ve třetím oddíle, v kapitole o anthropologii, zaujme jistě čtenáře odmítnutí neblaze proslulé teorie „čisté rasy“, když B. na archeologickém materiálu ukazuje, že již ve starověku jsou jednotlivé rasové typy smíchány (str. 48) a že starověká vyobrazení nelze brát za bernou minci (str. 49).